

DISKUSIA O PROTIREČENÍ V MYSLENÍ

V súvislosti s prípravou Sborníka prác Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave uskutočnila sa vo februári 1961 na Katedre dialektického a historického materializmu tejto fakulty zaujímavá diskusia. Podkladom pre ňu poslúžila štúdia Václava Černíka, ktorá hovorí o protirečení v myslení a štúdia Nadeždy Ježovej o prínose Ch. Fouriera pre vznik materialistického chápania dejín. Práca N. Ježovej je pokusom o vytvorenie skutočne objektívneho pohľadu na Fourierovo dedičstvo, zvlášť na jeho prínos pre vypracovanie kategórie spoločensko-ekonomickej formácie. V tejto informácii zameriame sa iba na štúdiu V. Černíka.

Vychádzajúc z koncepcie, že formálna logika a jej zákony myslenia zachovávajú sa ako moment v dialektickej logike, V. Černík sa vo svojej štúdií pokúša riešiť závažnú otázku súčasnej vedy — otázku vzťahu medzi základným formálnologickým zákonom neprotirečenia a základným dialektickým zákonom jednoty a boja protikladov.

V súvislosti s problémom, či môže byť dialektické myslenie, odrážajúce objektívne protirečenie vecí, logicky správne, alebo nie, autor najprv analyzuje to, aké objektívne vzťahy vecí sa odrážajú v myslení formálnologickými zákonmi a aké vzťahy sa odrážajú pomocou dialekticko-logických zákonov. Prichádza tu k nasledujúcim záverom:

Zákon neprotirečenia je nevyhnutný a dostatočný na tom stupni myslenia, ktoré si kladie za úlohu opísať empirické javy ako samostatné a redukovať ich k abstraktnej totožnosti.

Zákon neprotirečenia je síce nevyhnutný, ale nie je dostatočný v tej rovine myslenia, cieľom ktorej je hlbšia analýza zákona a podstaty javov, nielen ako ich abstraktnej totož-

nosti, ale aj ako ich vnútorného zdroja a základu ich rozmanitosti a protikladnosti.

Zákon neprotirečenia je nevyhnutný, ale nedostatočný v tej fáze myslenia, v ktorej ide o genézu rozmanitých protikladných javových foriem zo zákona.

Formálnologické protirečenie je bezprostredne dôsledkom logických a sémantických chýb, ktoré vnáša do procesu poznania subjekt. Vzniká rozdeľovaním abstrakcií na absolútne sa vylučujúce učenia. Je to protirečenie nesprávneho myslenia. Jeho korene môžu mať aj sociálny a triedny charakter. Formálnologický zákon neprotirečenia zakazuje slovesné, absurdné, formálnologické protirečenie pre správne myslenie. V tomto zmysle sa zákon neprotirečenia vzťahuje aj na dialektické myslenie a zachováva sa v dialektickej logike. Ani dialektická logika nemôže pripustiť protizmysly.

Naopak, dialektické protirečenie myslenia je obrazom objektívneho dialektického protirečenia hmotnej skutočnosti. Jeho podstata spočíva v zobrazení relatívne, v krajnom prípade polarne sa vylučujúcich, ale navzájom spolu vnútorné spätých stránok objektu poznania.

V myslení najprv postihujeme vonkajšiu stránku vnútorného dialektického protirečenia podstaty, preto najprv zobrazujeme vonkajšie protiklady medzi javmi. V dôsledku toho medzi formálnologickým a dialektickým protirečením v určitom štádiu poznania (keď vznikajú podmienky vedeckého problému, ale ešte nie je známa protirečivá podstata objektu skúmania) vzniká podobnosť ich formy, keď dialektické protirečenie vystupuje ako zdanlivé formálnologické protirečenie. Tu vznikajú vedecké problémy. Až sem siaha dostatočná platnosť zákona neprotirečenia. V tejto rovine existuje iba formálny rozdiel medzi formálnologickým a dialektickým protirečením. Zákon neprotirečenia

zachováva sa síce aj naďalej ako nevyhnutná stránka správneho myslenia, avšak ďalšie prehĺbenie analýzy je možné až na základe zákona dialektického protirečenia.

Formálnologické a dialektické protirečenia v spomínanej rovine podobajú sa však iba v ich javových, vonkajších formách, pričom majú rôzne podstaty a pôvod. Za logickým protirečením treba odhaliť jeho obsah; treba zistiť, či ide o slovesné alebo o zdanlivo formálnologické protirečenie. Skutočnosť, že spočiatku dialektické protirečenie v myslení vystupuje v zdanlivej podobe logického sporu, treba využiť pri hľadaní skutočného dialektického protirečenia vecí.

Zdanlivá totožnosť týchto dvoch druhov protirečení v myslení vystupuje u metafyzika ako úplná; dialektické protirečenie prijíma za formálnologické, za skutočný protizmysel. Dôsledkom toho je, že upadá do neriešiteľných pseudoprotirečení.

Dialektické protirečenie nielen že je možné vo vedecky správnom myslení, ale je základnou črtou vedecky pravdivého poznania.

Napokon sa autor zaoberá problémom správneho používania spojok „i — i“ a „buď — alebo“ a prichádza k záveru, že spojky „i — i“ a „buď — alebo“ majú presne vymedzené miesto. Spojku „i — i“ používame v rovine

protirečivej podstaty, keď chceme vyjadriť, že podstata javov je jedno — mnohoznačným vzťahom a obsahuje v sebe dve či niekoľko reálnych možností prejavu. Spojku „buď — alebo“ používame v rovine hotových, plne determinovaných javových foriem, alebo keď chceme ukázať, že z protikladných možností obsiahnutých v podstate vecí sa v konkrétnych podmienkach miesta a času môže realizovať iba jedna z nich a že si preto treba vybrať jednu alebo druhú, nie však obidve naraz.

Štúdia V. Černíka je tiež pokusom o pozitívnu kritiku revizionistickej kritiky marxistickej dialektiky.

V diskusií hovorili k týmto problémom ss. V. Filkorn, M. Kusý, J. Kocka, J. Suchý a A. Hlávek. Štúdiu V. Černíka hodnotili ako veľmi zaujímavú a podnetnú, aj keď súdruhovia Kusý, Filkorn a Kocka majú určité (nevyslovené v diskusií) výhrady k jej koncepcii. Diskusia ďalej ukázala na nutnosť spresnenia formulácií a zdôvodňujúcich príkladov v štúdií, pretože niektoré nepresnosti viedli u niektorých diskutujúcich k dojmu, že sám autor v rozbere problémov protirečí svojej východiskovej koncepcii, podľa ktorej sa formálna logika zachováva v dialektickej logike ako jej moment.

Andrej Hlávek

ZO ŠTUDENTSKEJ VEDECKEJ KONFERENCIE

Revolučná premena našej spoločnosti neustále vedie k optimálnej organizovanosti, stmelelosti a cieľavedomosti všetkých našich programov a úloh. V skutočnosti nikde nenájdeime oblasť, kde by sa neprejavovala táto tendencia. Pozorujeme ju v poľnohospodárstve a v priemysle, no zapustila hlboké korene v školstve a vede vôbec, kde sa stáva jednou z podnetných impulzov ich mohutného rozvoja. V školstve sa tendencia organizovanosti a spolupráce prejavuje v rôznych formách. Jednou z nich sú napr. študentské vedecké krúžky, semináre, ktoré vznikajú pri štúdiu určitej vednej disciplíny a ktoré vedú skúsení pedagógovia, resp. študenti sami. Úspešné výsledky práce takého kolektívu sa potom dostávajú pred širšie fórum — na študentskú vedeckú konferenciu.

Myšlienka študentských vedeckých krúžkov a konferencií sa pekne — už pred niekoľkými rokmi — ujala na Filozofickej fakulte UK. Spomínaná fakulta i tohto roku — 2. februára — usporiadala podobné podujatie. Zasadalo sa v troch sekciách: 1. literárno-jazykovednej, 2. historickej a 3. filozoficko-psychologickej, o ktorej chceme podať stručnú zprávu.

Skupina filozoficko-psychologická zasadala v univerzitnej budove na Šafárikovom námestí. Účastníci tejto konferencie mali vypočuť a zhodnotiť sedem referátov — päť z filozofie, z psychológie a estetiky po jednom. Aj keď veľká diferencovanosť príspevkov (disciplín) konferencii veľmi neprispela, predsa bol zabezpečený jej hladký priebeh.

Na konferencii triumfoval seminár logiky,